

КАЖАНИ — НІЧНІ ОХОРОНЦІ ЛІСУ

Кажани — нічні хранителі рівноваги в природі. Про те, яку роботу виконують кажани для лісів (і для нас), і чому важливо зберігати дуплисті дерева, про вигідну лісову співдружність — у цій листівці.

Кажани — одна з найуразливіших груп ссавців. Протягом декількох останніх десятиріч відмічено значне скорочення чисельності їх популяцій як у Європі, так і в усьому світі. Серед причин, що обумовили цю ситуацію, головними є: 1) зменшення кількості придатних сховищ; 2) деградація біотопів; 3) використання пестицидів. Все це, разом з невиправдано негативним ставленням населення до кажанів та низькими темпами розмноження цих тварин, призвело до того, що чисельність популяцій рукокрилих в Європі скоротилася в 10–100 разів. У деяких країнах (у тому числі й в Україні) відмічено не тільки скорочення чисельності рукокрилих, але й їх видового складу.

Фауна України нараховує 28 видів кажанів. Усі види кажанів, що мешкають в Україні, занесені до національної Червоної книги, а також знаходяться під охороною трьох міжнародних договорів, підписаних Україною (Угода EUROBATS, Бернська та Боннська конвенції).

Усі види кажанів нашої фауни є майже виключно комахоїдними. Серед об'єктів живлення кажанів європейської фауни — представники понад 500 видів 13 рядів класу комах (лускокрилих, жуків, двокрилих, напівтвердокрилих, прямокрилих, перетинчастокрилих та ін.), а також ряд видів павуків, косариків та багатоніжок.

За добу кажан з'їдає таку кількість комах, яка дорівнює 1/2–1/3 ваги тварини.

Кажани є невід'ємним елементом наземних екосистем, а видове різноманіття рукокрилих є індикатором стану середовища. **Ці тварини відіграють важливу роль у підтриманні балансу та забезпеченні природної стійкості лісових екосистем,** виступаючи одним з найвпливовіших стримуючих факторів щодо спалахів чисельності лісових комах-фітофагів.

Виявлено, що понад 290 видів комах у раціоні живлення кажанів є такими, що здатні пошкоджувати лісові насадження та сільськогосподарські культури. Більше половини від цього числа (понад 150 видів) є небезпечними для лісових насаджень, здатними до масових розмножень, і вважаються шкідниками у лісовому господарстві. Третину визначеного списку (55 видів) становлять найнебезпечніші для лісових насаджень види.

Зокрема серед об'єктів живлення багатьох видів кажанів відмічені: совки соснова та озима; червиця пахуча; шовкопряди сосновий, непарний, монашка, кільчастий та дубовий похідний; золотогуз і жовтогуз; п'ядуни зимовий та обдирало звичайний; бражник сосновий; листовійка зелена дубова; хрущі травневий західний, травневий східний, мармуровий та червневий; заболонники дубовий та березовий; лубоїд ясеневий малий; короїд-гравер; вусачі тополевий та сірий осиковий; листоїди вільховий фіолетовий, тополевий та осиковий; пильщик сосновий звичайний; вовчок звичайний та інші.

Фото: Л. Годлевська

Вухань бурий (*Plecotus auritus*)

Може виловлювати гусінь та дорослих комах на листі, гілках та стовбурах дерев.

Фото: Л. Годлевська

Руда вечірниця (*Nyctalus noctula*)

Один з найпоширеніших дендрофільних видів. За одне полювання представник цього виду може споживати до 30-ти травневих хрущів.

Протягом теплого періоду року представники однієї невеликої колонії кажанів (20 особин різних розмірних груп) можуть спожити від 40 тис. до 180 тис. комах-фітофагів (загальною вагою 3-14 кг), які здатні до пошкоджень деревостанів та спалахів масового розмноження.

Кажани здатні охоплювати кормопошуковою активністю значні лісові площі та різні яруси лісу. При цьому, різні види проявляють різні стратегії полювання і вибірковість щодо певних розмірних і екологічних груп комах, а також здатні здійснювати далекі переміщення у райони скупчень основних об'єктів живлення.

Серед лісових видів кажанів є такі, що можуть збирати імаго комах та гусінь на поверхні листків або стовбурах та гілках дерев (наприклад вухані), полювати на комах у живому надґрунтовому покриві (деякі нічниці), ловити комах у кронах дерев та між чагарників (деякі нічниці, нетопири), а також активно полювати над кронами дерев (вечірниці).

Кажани живляться комахами з сутінково-нічним типом активності і добре розвиненим захисним забарвленням, яких переважно денні комахоїдні птахи споживають лише у незначній кількості. Кажани здатні відлякувати листо- та хвоєгризучих комах ультразвуковими сигналами під час пошуків корму.

Хоча більшість видів кажанів помірних широт мають високу амплітуду пристосувань до змін умов навколишнього середовища, проте ряд біологічних особливостей цих тварин є причиною їх підвищеної вразливості. Це: низька плодючість кажанів, вимогливість та консерватизм щодо типів сховищ, умов розмноження і зимівлі, колоніальність, беззахисність.

Серед 28 видів фауни кажанів України 17 видів є дендрофілами, тобто такими, що протягом, зазвичай, теплого сезону року оселяються у деревах (дуплах, тріщинах, під корою тощо). Серед них є такі, що селяться виключно у деревах. Тому їх виживання залежить від наявності придатних сховищ.

Результати досліджень свідчать, що для збереження дендрофільних видів кажанів важлива наявність достатньої кількості старовікових дуплистих або сухостійних дерев, оскільки лісові види кажанів змінюють сховища протягом усього теплого сезону. Без перебільшення можна говорити про вигідне співробітництво: дерева надають кажанам притулок, а ті, взаємін, дбають про їхній стан.

Виконання лісгосподарськими підприємствами вимог добровільної лісової сертифікації за схемою Лісової Опікунської Ради (FSC) та екологічно відповідальне управління лісами має гарантувати, що заготівля деревини і недеревних продуктів лісу не загрожує біорізноманіттю (у тому числі рукокрилим) та підтримує екологічні функції лісів.

Принципи ведення лісового господарства з урахуванням потреб збереження рукокрилих узагальнені в офіційному керівництві Угоди EUROBATS (сторонаю якої є Україна) «Кажани та лісове господарство».